

Burankulova Elmira Temirbaevna'nın
6D020500-Filoloji uzmanlık dalında Felsefe Doktoru (PhD)
derecesi için hazırlanan "Türk dillerinde cinsiyete bağlı basmakalıp
önyargılar" konulu tez çalışmasına yabancı danışman

FİKRİ

Günümüzdeki dil biliminin gelişimi, antropomerkezcilik yönde yürütülen araştırmalarla açıklanmaktadır. İnsan gelişiminin kalıplarıyla ilgili bilgi sistemi, tüm toplumu geliştirmek için çok gereklidir.

İnsanla bağlı bilimlerin kavşağında meydana gelen yeni dil bilimi alanı, cinsiyet dilbilimidir. Cinsiyet dilbilimi, sosyokültürel temellerin kavşağında geliştikçe, bilimsel paradigması bilimlerin sürekliliğine dayanır ve dilsel çalışmalara neden olur. Günümüz cinsiyet sorunlarının önemi cinsiyete bağlı dilbilimsel araştırmaların etkinliğini de arttırmaktadır.

Dil, yaşamın her alanını kapsar. Bunlardan biri, muhtemelen cinsiyete bağlı dil bilimi alanıdır. Cinsiyetin dilin tüm seviyesini kapsadığı meşru bir olgudur. Bu nedenle, cinsiyet dilbilimi dilin ve genlerin birbiriyle ilişkili yönlerini tam olarak kapsamalıdır. Dünya cinsiyet dilbilimi bir sisteme girmektedir. Türk cinsiyet dilbilimini açıklama, kalıplaştırma genel dil teorisinin önemli yönlerinden biridir.

Bir ulusun milli estetik zevkleri, yaşam tarzı, sosyal ilişkileri kendi özellikleriyle dilde ifade edilir. Bunlardan cinsiyete bağlı basmakalıp önyargılarını karakterize eden dil birimleri belli bir seviyede insanların yaş ve cinsiyet farklılıklarını, sosyal özelliklerini ve etnik çevrelerini yansıtmaktadır. Buna göre, dilde korunan ve kullanılmakta olan cinsiyet özellikleri, halkın bilincinde cins belirtileri olarak yerleşmiştir. Ancak zaman içinde değişen toplumsal cinsiyet özellikleri, değişimle değil, yüzyıllar boyunca değişmeden gelen isimlerin anlamsal doğasıyla belirlenir.

Araştırmacı Elmira Temirbayevna Burankulova'nın çalışması, Türk dillerinde cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların incelenmesine adanmıştır. Doktora öğrencisi, Türk dillerinde cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların sistematik doğasını, onun Türk dil kültürü fenomeninin betimleyici bir kategori olarak bilimsel incelenmesini ve deneysel bakımından kanıtlamayı amaçlamıştır. Kazak, Tatar, Başkurt, Özbek, Kırgız, Türk dillerine ilişkin cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların dilsel özellikleri verilmiş ve dilsel, kültürel özellikleri incelenerek sonuçlar çıkarılmıştır.

Tezin ilk bölümünde, toplumsal cinsiyet dilbiliminin modern bir bilimsel yön olarak gelişimi analiz edildi, "cinsiyet" teriminin günümüz bilim dünyasındaki kavramları sistematize edildi, genel dilbilimdeki cinsiyet çalışmalarının yönleri belirlendi. Ayrıca ilk kez Türk dil biliminde cinsiyete bağlı çalışmaların sistematik bir analizi gerçekleştirilmiştir. Türk dil biliminde cinsiyet araştırmalarının geliştirilmesine katkıda bulunan bilim adamlarının görüşleri

Dr. Ömer Faruk ATES

Hüseyin Gökhan EROL
Fakülte Sekreteri

Prof. Dr. Osman ŞİMŞEK
Çağ. Türk Leh. ve Edb. Bölümü Başkanı

araştırma yönleri, onların gelecekte yeni bir dönemin cinsiyet araştırmasının temelini oluşturacak kavramları incelendi.

İkinci bölümde, cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların kültürel ve sosyal bir kategori olarak dilsel niteliği incelenmiştir. Cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların incelenmesi, türleri ve sınıflandırılmasına bağlı meseleler incelenir, cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların dilsel-sosyal özü ve dilbilimsel doğası *kız* ve *yiğit*, *genç adam*, *erkek* örneğinde incelenir. Türk dillerinde “*kız*” ve “*erkek*” anlamsal alanına giren sözcüksel birimler incelendi ve bu kavramların ulusal özellikleri belirlendi.

Çalışmanın üçüncü kısmı, dil kültürü ve karşılaştırmalı inceleme yoluyla betimleyici dil birimleri (deyimler) ve folklor metinleri (atasözleri) temelinde Türk dünya görüşünde cinsiyet varlığının tipolojisini tanımlamayı amaçlamaktadır ve cinsiyete bağlı basmakalıp önyargılar dil kültürü fenomeni olarak ele alınmaktadır. İki binden fazla deyim ve yaklaşık üç bin atasözü incelenerek kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırılan Türk dillerindeki cinsiyete bağlı basmakalıp önyargılar, dil kültürü özellikleri açıklandı, dilsel kültür birimlerinin uygulama sistemi karşılaştırıldı, kadın ve erkek cinsine bağlı basmakalıp önyargıların atasözlerindeki ifadesi incelendi. Bununla birlikte, hedefin tam olarak gerçekleştirilmesi için modern Türk dil kültürü alanındaki cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıları tanımlamayı amaçlayan Kazakistan, Başkurdistan, Türkiye, Kırgızistan, Tataristan, Özbekistan (Türk dillerinde konuşanlar) halkı arasında bilimsel ortaklık temelinde 1846 kişilik deneysel bir anketin gerçekleştirildiği, Türklerin geleneksel cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıları sistemi ile modern Türk dünyası cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıları yapısı arasındaki dil kültürü farklılıkları, onların değişikliklere maruz kalıp/kalmama nedenleri ve faktörler portresinin durumuna dair soruların çözümleri ele alınmaktadır.

Böylece, çalışmanın yapısal bölümleri birbiriyle mantıksal bir ilişki içinde iç içe geçmiştir. Tezin içeriği tezin konusunu, amaçlarını tam olarak ortaya koymaktadır.

Savunmaya sunulan çalışmanın bilimsel yeniliği ve temel bilimsel teorik sonuçları şu şekildedir: cinsiyet dilbiliminin modern bilimsel yön olarak modern teorik temelleri incelendi, Kazakistan dil bilimi ve Genel Türk dil bilimindeki cinsiyete bağlı çalışmaların durumu ve perspektifleri genel olarak analiz edildi, içeriği ve yönler belirlendi; cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların dilsel sistem özellikleri, kültürel ve sosyal kategorileri açıklandı; cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların dilsel-sosyal özü ve dilbilimsel niteliği Türklerin cinsiyete bağlı kavram alanındaki *kız*, *erkek* örneğiyle tanımlanmıştır; cinsiyete bağlı basmakalıp önyargılar, Türk dil kültürü fenomenini yansıtan bir kategori olarak deyimler ve atasözlerindeki görünüşüyle dilsel ve ampirik analiz temelinde kanıtlanmıştır; cinsiyete bağlı basmakalıp önyargıların çağdaş Türk dil kültürü alanındaki bileşimi, sistemik doğası, dilsel özellikleri, ankete katılanların cinsiyete ilgili dünya bilinci uygulanan anketle tanımlanmıştır.


Dr. Ömer Faruk ATEŞ

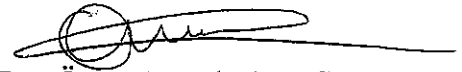
Hüseyin Gökhan EROL
Fakülte Sekreteri

Prof. Dr. Orkan ÖZYİLEMEZ
Çağ. Türk. Leh. ve Dil. Bilim. Başkanı

Arařtırmacı Elmira Temirbaevna Burankulova bilimsel arařtırma çalıřmalarına gerekli olan beceri ve yetkinliklere tam olarak sahip olduėunu göstermiřtir. Çalıřmanın sonuçları, Scopus temelinde kayıtlı bilimsel dergide, Kazakistan Cumhuriyeti Bilim ve Yüksek ėrenim Bakanlıėı Bilim ve Yükseköėretimde Kalite Güvence Komitesi listesinde yer alan dergilerde, yabancı bilimsel dergilerde, uluslararası bilimsel konferans dergilerinde yayınlanmıřtır.

Yukarıdakilere dayanarak, Elmira Temirbayevna Burankulova'nın "Türk dillerinde cinsiyete baėlı basmakalıp önyargılar" konulu tez alıřması "6D020500 – Filoloji" uzmanlık dalında Felsefe Doktoru (PhD) derecesi almak için öne koyulan gereksinimlere tamamen uygundur demek istiyorum. Elmira Temirbayevna Burankulova'nın "6D020500 – Filoloji" uzmanlık dalında Felsefe Doktoru (PhD) derecesini hak ettiėi düřüncesindeyiz.

Dr. Ömer Faruk ATEŐ



Dr. Ömer Faruk ATEŐ
Yabancı Danıřman
Kastamonu niversitesi
Çaėdař Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü,
Kastamonu/Türkiye
27.12.2022.

Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ
aė. Türk Leh. ve Edb. Bölüm Bařkanı

Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ
Çaėdař Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölüm Bařkanı
Kastamonu/Türkiye
27.12.2022.

Hüseyin Gökhan EROL
Fakülte Sekreteri

Буранкулова Эльмира Темирбаевнаның
6D020500–Филология мамандығы бойынша философия докторы (PhD)
ғылыми дәрежесін алу үшін дайындаған «Түркі тілдеріндегі гендерлік
таптаурындар» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына
шетелдік кенесшінің

ПІКІРІ

Қазіргі кезеңдегі тіл ғылымының дамуы антропоөзектік бағытта жүргізіліп жатқан зерттеулермен сипатталады. Адамның даму заңдылықтары жөніндегі білімдер жүйесі бүкіл қоғамның кемелденуі үшін өте қажет.

Адам жөніндегі ғылымдардың тоғысқан жерінде орын алған тіл ғылымының жаңа саласы - гендерлік лингвистика. Гендерлік лингвистика әлеуметтік-мәдени негіздерді тоғыстыра дамып келе жатқандықтан, оның ғылыми парадигмасы ғылымдар сабақтастығымен дәйектеліп, тілдік зерттеулерге арқау болып отыр. Қазіргі қоғам өміріндегі гендерлік мәселелердің өзектілігі гендерлік лингвистикалық зерттеулер жүргізудің тиімділігін арттыра түседі.

Тіл өмірдің барлық саласын қамтиды, соның бірі гендерлік сала болса керек. Демек, гендердің тілдің барлық деңгейін қамтуы заңды құбылыс. Олай болса, гендерлік лингвистика тіл мен гендердің өзара байланысқан тұстарын толық қамтуы шарт. Әлемдік гендерлік лингвистика жүйеге түсу үстінде, соның негізінде түркі тіл білімінің гендерлік бағытын айқындау, сол арқылы қалыптастыру – жалпы тіл теориясының бірден-бір қажеттілігі.

Халықтың ұлттық эстетикалық талғамдары, өмір сүру салты, әлеуметтік қатынастары өзіндік ерекшеліктерімен тілде айқын көрініс табады. Соның ішінде гендерлік таптаурындарды сипаттайтын тілдік бірліктер белгілі бір дәрежеде адамдардың жас-жыныс айырмашылығын, әлеуметтік ерекшеліктері мен этникалық ортасын танытады. Осыған сай тілде сақталған және қолданыстағы гендерлектілер халық танымында жыныс белгілері ретінде орныққан. Алайда заман ағымымен түрленіп отыратын әлеуметтік жыныстық белгілер ғасырлар бойы өзгеріссіз келген атаулардың мағыналық сипатын өзгертумен емес, толықтырумен анықталады.

Ізденуші Буранкулова Эльмира Темирбаевнаның зерттеу жұмысы түркі тілдеріндегі гендерлік таптаурындарды зерттеуге арналған. Докторант түркі тілдеріндегі гендерлік таптаурындардың жүйелік сипатын және оны түркі лингвомәдени феноменін бейнелеуші категория ретінде ғылыми негіздеу мен тәжірибелік зерттеу тұрғысынан дәлелдеуді мақсат етіп қойған. Қазақ, татар, башқұрт, өзбек, қырғыз, түрік тілдеріне қатысты гендерлік таптаурындардың тілдік сипаттамасы беріліп, лингвомәдени ерекшеліктерін талдау арқылы тұжырымдар жасалған.

Диссертацияның бірінші бөлімінде гендерлік лингвистиканың заманауи ғылыми бағыт ретінде дамуы сараланып, «гендер» терминінің қазіргі ғылымдағы түсіндермелері жүйеленіп, жалпы тіл біліміндегі

гендерлік зерттеу бағыттары айқындалған. Сонымен қатар түркі тіл біліміндегі гендерлік зерттеулерге алғаш рет жүйелі талдау жасалған. Түркі тіл біліміндегі гендерлік зерттеулердің дамуына үлес қосып отырған ғалымдардың тұжырымдары мен зерттеу бағыттары, олардың келешекте жаңа кезеңнің гендерлік зерттеулеріне негіз болатын тұжырымдары талданған.

Екінші бөлімде гендерлік таптаурындардың мәдени-әлеуметтік категория ретіндегі тілдік сипатына талдау жасалған. Гендерлік таптаурындардың зерттелуі, түрлері мен жіктеліміне байланысты мәселелер қарастырылып, гендерлік таптаурындардың тілдік-әлеуметтік мәні мен лингвомәдени сипаты *қыз* және *жігіт* үлгісінде қарастырылған. Түркі тілдеріндегі «*қыз*» және «*жігіт*» семантикалық өрісіне кіретін лексикалық бірліктер талданып, осы концептілердің ұлттық ерекшелігі анықталған.

Жұмыстың үшінші бөлімі лингвомәдени және салыстырмалы талдау арқылы бейнелі тілдік бірліктер (фразеологизмдер) мен фольклорлық мәтіндер (мақал-мәтелдер) негізінде түркі дүниетанымындағы гендерлік болмыстың типологиясын анықтауға бағытталған, гендерлік таптаурындарды лингвомәдени феномен ретінде қарастырған. Екі мыңнан астам фразеологиялық бірлік пен үш мыңға жуық мақал-мәтелдерге талдау жасалып, ауқымды зерттеу жасалған. Нәтижесінде зерттеуге алынып отырған түркі тілдеріндегі гендерлік таптаурындар лингвомәдени ерекшеліктер айқындалған, лингвомәдени бірліктердің қолданылу жүйесі салыстырылған, феминдік және маскулиндік гендерлік таптаурындардың мақал-мәтелдердегі лингвомәдени көрінісі зерделенген. Сонымен қатар қойылған мақсатты толыққанды жүзеге асыру үшін заманауи түркі лингвомәдени кеңістігіндегі гендерлік таптаурындарды анықтауға бағытталған Қазақстан, Башқұртстан, Түркия, Қырғызстан, Татарстан, Өзбекстан тұрғындары (түркі тіл иелері) арасында ғылыми серіктестік негізінде жалпы саны 1846 адамға тәжірибелік сауалнама жүргізіліп, дәстүрлі түркі гендерлік таптаурындар жүйесі мен заманауи түркі гендерлік таптаурындар құрамы арасындағы лингвомәдени алшақтық қаншалықты, олардың өзгеріске ұшырау/ұшырамау себептері мен факторлар бейнесі қандай сипатта деген мәселелердің шешімі қарастырылған.

Осылайша, жұмыстың құрылымдық бөлімдері бір-бірімен логикалық байланыста өрілген. Диссертацияның мазмұны диссертацияның тақырыбын, мақсаты мен міндеттерін толықтай ашып тұр.

Қорғауға ұсынылып отырған жұмыстың ғылыми жаңалығы мен негізгі ғылыми-теориялық нәтижелері келесідей: гендерлік лингвистиканың заманауи ғылыми бағыт ретіндегі қазіргі заманғы теориялық негіздері сараланып, қазақстандық тіл ғылымындағы және жалпы түркі тіл біліміндегі гендерлік зерттеулердің жайы мен келешегі сарапталып, мазмұны мен бағыттары белгіленген; гендерлік таптаурындардың тілдік жүйелік белгілері, мәдени-әлеуметтік категория ретіндегі сипаты ашылған; гендерлік таптаурындардың тілдік-әлеуметтік мәні мен лингвомәдени сипаты түркі гендерлік концептосферасындағы *қыз*, *жігіт* үлгісінде айқындалған;

гендерлік таптаурындар түркі лингвомәдени феноменін бейнелеуші категория ретінде фразеология мен мақал-мәтелдердегі көрінісі арқылы лингвистикалық және эмпирикалық талдау негізінде дәлелденген; гендерлік таптаурындардың заманауи түркі лингвомәдени кеңістігіндегі құрамы, жүйелік сипаты мен тілдік ерекшеліктері респонденттердің гендерлік дүниетанымын тәжірибелік сауалнама жүргізу арқылы анықталған.

Зерттеу тақырыбымен жұмыстану барысында ізденуші Буранкулова Эльмира Темирбаевна ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізуге қажетті дағдылар мен күзiреттiлiктердi толықтай игергендiгiн көрсеттi. Зерттеудiң нәтижелерi Scopus базасында тiркелген ғылыми журналда, Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары бiлiм министрлiгiнiң Ғылым және жоғары бiлiм саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетiнiң тiзiмiндегi журналдарда, шетелдiк ғылыми баспаларда жарияланған журналдарда, халықаралық ғылыми конференция материалдарында жарияланған.

Жоғарыда айтылғандардың негiзiнде Буранкулова Эльмира Темирбаевнаның «Түркі тiлдерiндегi гендерлiк таптаурындар» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы «6D020500 – Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесiн алуға қойылған талаптарға толықтай сәйкес келедi. Буранкулова Эльмира Темирбаевнаның «6D020500 – Филология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесiн беруге лайық деп есептеймiз.

Шетелдiк ғылыми кеңесшi, PhD
Кастамону университетi
қазiргi түрiк тiлдерi мен әдебиетi
кафедрасының профессоры
Кастамону қаласы, Түркия
27.12.2022ж.

Өмер Фарук Атеш

17.03.2023 г. Перевел переводчик Жиёмбаева Гульбаграм Тумарбековна 3 (трех) листе/ах на основании диплома Алматинского государственного университета имени Абая, серии ЖБ-II № 0167544, рег. № 183 от 05.06.1997 года,

Жиёмбаева Гульбаграм Тумарбековна

17.03.2023 г., я, Тапаева Рысальды Алиаскаровна, частный нотариус города Астана, гос. лицензия № 0003281 выданной Комитетом регистрационной службы и оказания правовой помощи Министерства юстиции Республики Казахстан 11.03.2011 г., свидетельствую подлинность подписи переводчика Жиёмбаевой Гульбаграм Тумарбековны, которая подписана в моём присутствии. Личность подписавшей документ установлена, полномочия и дееспособность проверена. Согласно статье 79 п. 2 Закона РК «О нотариате», нотариус свидетельствует подлинность подписи в данном документе, не удостоверяет фактов, изложенных в документе, а лишь подтверждает, что подпись совершена переводчиком.

Зарегистрировано в реестре за № 334.

Взыскано согласно ст.30-1 Закона РК «О Нотариате» и ст.611 НК РК.

Нотариус



3(үш) н
номірленіп тізіл
Прошнурованіп і
на 3 ліста
СТРЖ
Нотариус



ES9403297230317132752Q5739